

EXPOZIȚIA „PAUL ABADIE — ARHITECTUL”

Muzeul național al monumentelor franceze a găzduit între 4 noiembrie 1988 și 16 ianuarie 1989, expoziția „Paul Abadie — arhitectul, 1812—1886”, organizată de Reuniunea muzeelor naționale cu concursul Serviciului tehnic al Direcției muzeelor franceze. Expoziția* a reprezentat o formă îmbogățită a celei organizate cu prilejul centenarului morții celebrului arhitect francez. Au contribuit cu materiale și documente arhivele orașelor Angoulême, Bordeaux, Arhiva departamentului Dordogne, Muzeul de artă din Angoulême, Muzeul orașului Bergerac, Muzeul Carnavalet, Muzeul Montmartre, Muzeul Orsay (Paris), Episcopia Angoulême, bibliotecile municipale din Bordeaux și Périgueux, Biblioteca națională din Paris, Arhiva Direcției patrimoniului, Arhiva istorică a Arhiepiscopiei Parisului, Centrul de cercetări pentru monumente istorice, societățile de istorie și arheologie din Périgueux și Charente.

Expoziția a avut mai multe secțiuni. Prima, cum era și firesc, intitulată „Abadie. Viața și omul” a cuprins o serie de date biografice privitoare la arhitect și familia lui. S-a născut la Paris la 10 noiembrie 1812. Tatăl său, Antoine Paul Abadie, era arhitect. În anul 1818, Abadie tatăl este numit arhitect al Departamentului Charente și familia se mută în orașul Angoulême. Între 1823—1831, Abadie fiul este elev al colegiilor din Angoulême și Bordeaux. În anul 1832, se exersează în atelierul de arhitectură al lui Achille Leclerc. La sfârșitul anului 1834, Paul Abadie intră la Școala de Arte Frumoase din Paris. Începând cu anul 1839, tânărul arhitect participă la numeroase concursuri pentru realizarea unor construcții laice și religioase atât în Franța cât și în străinătate. În urma creării Comisiei artelor și edificiilor religioase, în 1848, Paul Abadie este numit arhitect al Circumscripției 21, în componența căreia intrau orașele Périgueux, Angoulême, Chars. Primul proiect important al arhitectului datează din anul 1849. Este vorba de biserica Saint Martial din Angoulême. În anul 1855, Abadie devine membru al Societății franceze de arheologie. Din anul 1857, datează primul proiect realizat de Abadie pentru restaurarea unui monument din orașul Bordeaux. În anul 1871, este numit membru al Comisiei monumentelor istorice. Paul Abadie moare în 1886.

Secțiunea următoare a expoziției — „O formațiune ambiguă” — a urmărit să redea contextul în care s-a format ca arhitect Paul Abadie, context în care predomina tradiția neoclasică (și al cărui exponent era Paul Abadie tatăl) și curentul academist care submina această tradiție. În climatul Școlii de Arte Frumoase, tânărul Abadie va fi influențat atât de spiritul clasic cât și de cel academist. În lungă sa carieră, arhitectul va practica un limbaj particularizat pentru fiecare monument sau construcție, apelînd la acele elemente care le puneau mai bine în valoare. A fost preocupat și de arheologie. Pe baza unor rezultate ale cercetărilor arheologice a propus restaurări de monumente.

A treia secțiune s-a intitulat „Meșteșugul arhitecturii și ritualul construcției”. În cadrul ei s-a subliniat statutul social al arhitectului în secolul al XIX-lea, faptul că Paul Abadie a fost membru al unor comitete naționale de arhitectură și monumente, a îndeplinit numeroase funcții publice ceea ce a dus la implicarea sa în realizarea unui mare număr de construcții laice și religioase, la restaurarea de monumente, la organizarea de șantiere etc.

„Restaurările”, următoarea secțiune a expoziției, a prezentat marile realizări ale lui Abadie în acest domeniu atât de dificil (ținînd seama de epocă). Referindu-se la preocuparea privind restaurările, Paul Abadie spunea despre el că este un chirurg. Restaurarea în contextul secolului al XIX-lea reprezenta nu numai o operație de reținere a monumentului și de redare în circuitul public dar și o acțiune cu un caracter educativ și estetic. Ea trebuia să combată spectacolul romantic al ruinelor atât de mult cîntat de poeți și ideea de sacrilegiu susținută de fanatismul religios.

Secțiunea următoare — „Restaurările: monumente istorice și biserici rurale” — aborda aspecte privind evoluția instituțiilor franceze din secolul al XIX-lea care își asumaseră această activitate și modul de alcătuire al bugetelor destinate lucrărilor de restaurare. Dintre monumentele restaurate după proiectele lui Abadie, în expoziție au fost prezentate cele din localitățile Montmoreau (Charente), Entraignes Angoulême, Périgueux, Bordeaux. Pe traseul acestei secțiuni s-au ilustrat, prin stampe, schițe, desene și imagini fotografice principalele probleme ridicate de restaurarea fiecărui monument în parte.

Expoziția a redat, în continuare, opera constructivă a lui Paul Abadie, subîmpărțită în două mari capitole: construcții religioase și edificii publice. Ca și în restaurare, Abadie a realizat o serie de construcții religioase, între anii 1853—1876, în localitățile din districtele Dordoni și Gironde, precum și în orașele Angoulême și Bordeaux. O contribuție remarcabilă a avut-o marele arhitect la edificarea bazilicii Sacré-Coeur din cartierul parizian Montmartre și unde, cu spiritul său novator, a sintetizat un stil nou, cu multe elemente romano-bizantine, stil ce va fi adoptat pentru multe monumente religioase din estul și sud-estul Franței, ridicate la sfârșitul secolului al XIX-lea. Expoziția a oferit numeroase date privitoare la Concursul din 1874, în urma căruia municipalitatea Parisului a acceptat proiectul echipei condusă de Paul Abadie pentru bazilica Sacré-Coeur. La concurs au participat 78 de proiecte realizate de 76 de echipe dintre care 4 erau din străinătate. Pentru a scoate în evidență originalitatea proiectului lui Abadie, în expoziție au fost etalate schițele celor mai bune și interesante proiecte participante la concurs. Prin fotografii de epocă s-au ilustrat principalele etape și momente din construcția monumentului, decorarea sa interioară precum și amenajarea spațiului înconjurător. Fiind un proiect îndrăzneț, ce se abătea de la canoanele arhitecturale statutare, proiectul lui Abadie

a stîrnit, în epocă, numeroase controverse. Acestea nu au făcut, în final, decât să sublinieze originalitatea bazilicii Sacré-Coeur.

Între numeroasele edificii publice ridicate după proiectele lui Abadie se numără primăria din Angoulême, incluzînd în ea o serie de elemente ale vechiului castel medieval al orașului, clădirea Colegiului „Henric IV” din Bergerac (Dordogne), primăria localității Jarnac (Charente), hotelul din Capvern-les-Bains, extinderea clădirii liceului din Angoulême. Acestea li s-au adăugat numeroase edificii de locuit din orașele Bordeaux și Angoulême. De menționat că Abadie a realizat un proiect de teatru pentru orașul Angoulême.

Ultimele secțiuni ale expoziției au fost destinate analizei operei arhitectului Paul Abadie, influența acesteia în epocă și ulterior asupra arhitecturii franceze. Arhitect de geniu, cu o prolificitate deosebită, abordînd de la restaurarea de monumente, construcția de biserici și edificii publice, pînă la realizarea de monumente comemorative și funerare, Abadie, pe cît de divers ca preocupări, a fost un arhitect de o mare profunzime. El a înțeles să confere fiecărei lucrări originalitate în funcție de destinație și de mediu în care urma să se întezeze. Se poate afirma că a fost inițiatorul unui program în arhitectura franceză din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Organizatorii expoziției au ținut să sublinieze faptul că principala sursă de inspirație a lui Paul Abadie au constituit-o vechile edificii feudale și mărturiile arheologice (sculpturile, frizele și elementele decorative antice și medievale).

Marele arhitect a avut numeroși colaboratori care au fost prezenți în expoziție prin unele din realizările lor.

Expoziția, în întregul ei, s-a constituit într-un omagiu adus marelui arhitect francez, vastei sale opere, spiritului său militant pentru promovarea în arhitectura epocii a unor elemente tradiționale, a muncii sale de restaurator. Totodată, expoziția a fost o bogată sursă de informații privind arhitectura franceză din veacul al XIX-lea, în special din a doua jumătate a secolului, curentele și stilurile care s-au manifestat ca și personalitățile din domeniul arhitecturii ce s-au impus.

* Prezentarea a fost realizată pe baza catalogului expoziției, redactat de un colectiv de specialiști de la universități, muzee și biblioteci franceze în frunte cu Claude Laroche. Catalogul, de format 21×24 cm, are 372 de pagini și conține, pe lângă texte, note bibliografice și tabele cronologice, fișa fiecărui exponat ce a figurat în expoziție, 350 de imagini fotografice și desene, precum și un index general.

ANGHEL PAVEL

GODIŠNJAK 13/1987

Edite de Institutul de protecție a monumentelor de cultură din Zagreb, acest anuar* din 1987 și suplimentul său**, apărut în 1988 și dedicat cunoașterii, sub toate aspectele, a bisericii Sf. Maria (sec. XVII) din Varaždin—Croatia, au intrat, de curînd, în bibliotecă redacției noastre și le recomandăm cu căldură cercetătorilor — arheologi, istorici de artă și arhitectură, restauratori—pentru bogata informație, de nivel superior, pe care o conțin aceste volume de o ținută grafică elegantă, și modul, concepția în care sînt privite și conservate monumentele

de cultură din țara vecină și prietenă (Iugoslavia).

Ocupîndu-ne mai întîi de primul volum anunțat, acesta se deschide cu un amplu studiu ce valorifică opera arhitectului Ciril Iveković (1896—1933), a cărui activitate se leagă, în special, de îmbogățirea moștenirii arhitecturale a Dalmatiei, de colaborarea cu instituțiile specializate în investigarea celor mai intacte situri arheologice, de protecția și restaurarea monumentelor, ideile lui de specialist în conservare, valabile și astăzi, bazîndu-se pe metoda potrivit căreia documen-

tația detaliată asupra tuturor etapelor constructive să fie însoțită de cunoașterea faptelor, de elaborarea proiectului și de urmărirea pînă la execuție; printre altele, considera că părți dintr-un monument pot fi reconstruite în forma lor originală, dar numai pe baza unei informații riguroase, reale.

Foarte interesantă ni se pare prezentarea, la p. 39—42, a eforturilor de protecție și reînnoire a unei locuințe renaștentiste construite în 1549 în actualul nucleu al orașului vechi din Korčula medievală, despre ale cărui locuințe publice mai referă astăzi

doar arhivele.

În acest volum se menționează, printre altele, faptul că deși teritoriul Zagrebului este caracterizat prin considerabila lui difuziune, prin numărul mare de bunuri culturale și spații de valoare, totuși acestea din urmă sînt în pericol datorită „*ignoranței și evaluării nepotrivite, finanțării neadecvate a artelor și proiectelor de restaurare modeste*”. Se propune nu o abordare izolată a bunurilor culturale ci ideea că protejarea lor să facă parte din planul orașului ca un întreg.

Două articole se ocupă de protecția parcurilor, reglementată de Legea protecției naturii și de cea a protecției monumentelor, propunînd, în același timp, metode interesante de reînnoire a suprafeței grădinilor istorice, pe baza unei analize a parcurilor în relație cu condițiile naturale, originea și starea lor actuală.

Un alt articol este prilejuit de centenarul nașterii arhitectului Ejner Dyggve (1887—1961) a cărui activitate se leagă de Dalmația și Salona, descriind împrejurările care l-au condus la donația arhivei lui făcută orașului Split în anul 1958.

Cercetările arheologice au permis îmbogățirea informațiilor pentru cunoașterea în profunzime a tipologiei specifice castelelor feudale din Croația, prin prezentarea, în volumul de față, a rezultatelor cercetării castelului din Okic (sec. XII), unul dintre cele mai bine păstrate, aflat la 30 km de Zagreb, și anume: organizarea spațiilor arhitecturale, fazele de construcție pe baza grosimii zidurilor

și structurii arhitectonice a întregului complex, cu propunerile de consolidare a zidurilor iar, apoi, pe baza planurilor vechi, reconstruirea reședinței castelanilor, în ale cărei spații să ființeze un muzeu cu obiecte descoperite în castel sau legate de dezvoltarea istorică a întregii zone. Materialul propune un program prioritar care să vizeze nu numai castelele feudale ci toate monumentele culturale amenințate cu distrugerea totală.

Pe baza cercetărilor de arhivă s-a scos în evidență importanța cultural-istorică și s-a putut reconstitui istoria bisericii franciscanilor din centrul Zagrebului, o construcție mănăstirească tipică a barocului timpuriu, re construită în anii 1656 și 1697.

În sfîrșit, în același volum, un articol se ocupă și de restaurarea unor instrumente muzicale vechi — orga din biserica Sf. Maria din Zavrșje, meritînd această intervenție datorită autenticității, calității artistice și vechimii (1740).

*

Suplimentul anuarului este dedicat celui mai frumos monument baroc din secolul al XVII-lea din Croația: biserica Sf. Maria din Varaždin (1642).

Un prim articol relatează rezultatele studierii documentelor ce se referă la acest complex, devenit reședință a iezuiților în 1678, cu detalii asupra contractelor de construcție și asupra istoriei clădirilor complexului. Schimbările în exteriorul bisericii din anii

construcției ei (1642—1656) și pînă în secolul al XIX-lea fac obiectul articolului următor, în care este descrisă în amănunt fațada principală a bisericii (ilustrînd și coperta), precizîndu-se că turnul înalt a fost de fapt în întregime restaurat în forma lui originală.

Împărțirea fațadei principale este atribuită Ordinului Paulin și este considerată ultima construită înainte de abolirea Ordinului. Articolul prezintă, în final, un scurt raport asupra reînnoirii fațadei, lucrările fiind conduse de Institutul de restaurare din Croația.

Următoarele două articole ale volumului se ocupă, cu lux de amănunte, de interioarele somptuoase ale complexului, constînd din altare (din care cel construit în 1762 este cel mai frumos altar al bisericii Sf. Maria și una din cele mai deosebite realizări Rococo din nordul Croației), picturi (unele păstrate din forma inițială a bisericii iezuiților, respectiv perioada timpurie a secolului al XVII-lea), sculpturi (sec. XVII—XVIII), mobilier ș.a., volumul încheindu-se cu descrierea proiectului de reînnoire, considerat model de restaurare a monumentelor de cultură adaptate, la noile funcțiuni adecvate societății moderne.

*) *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 13/1987.

**) *Isusovačka krkvo i Samostan u Varaždinu*, Zagreb, 1988.

— ELISABETA ANCUTA-RUȘINARU

„ISTORIA MUNICIPIULUI PITEȘTI“

Realizată cu ocazia sărbătoririi, la 20 mai 1988, a 600 de ani de la prima atestare documentară a existenței localității medievale Pitești, lucrarea*, elaborată prin strădaniile de peste un deceniu ale colectivului de autori: Petre Popa, Paul Dicu, Silvestru Voinescu, îmbogățește cercetarea istorică românească cu importante informații despre evoluția istorică a Piteștilor, contribuind la mai buna cunoaștere a anumitor etape istorice din existența multimilenară a acestei așezări.

Prezentarea istoriei unitare a Piteștilor este, totodată, rezultatul selecției cu discernămint de către autori a datelor furnizate de principalele surse documentare și de informare dar și al cercetărilor proprii.

Valoarea lucrării, metoda științifică folosită, stilul fluent sînt subliniate în *Cuvîntul înainte* de către prof. univ. dr. Ștefan Ștefănescu, care afirmă că *Istoria municipiului Pitești „se constituie ca un înalt omagiu adus în ceas de sărbătoare municipiului Pitești și locuitorilor lui”*.

După susținerea în *Introducere* a argumentelor care au condus la inițierea volumului acestei ample istorii și trecerea în revistă a temelor și surselor care au abordat pînă acum un aspect sau altul din devenirea istorică a Piteștilor, autorii își impart lucrarea în șapte capitole.

Cadrul geografic (cap. I) fixează coordonatele geografice, relieful, clima, resursele subsolului, vegetația și fauna zonei în care este situat orașul de la contactul dealurilor cu cîmpia și de la vărsarea Rîului Doamnei în Argeș.

În capitolul *Vestigii din epocile străvechi și vechi* sînt consemnate, în detaliu, rezultatele ultimelor cercetări arheologice efectuate în zona Piteștilor, probînd continuitatea locuirii în teritoriul orașului și împrejurimilor lui, încă din paleolitic, aici descoperindu-se, precum se știe, unelte din cultura de prund, socotite exemplare cu o valoare științifică excepțională.

Se insistă, apoi, asupra bogăției surselor numismatice în ceea ce privește ilustrarea istoriei geto-dacilor, a perioadei daco-romane. Cu referire la aceasta din urmă, menționăm importanța care se dă în lucrare celui mai reprezentativ monument istoric roman de pe teritoriul orașului și anume *Limes-ul Transalutanus*,

* Petre Popa, Paul Dicu, Silvestru Voinescu, *Istoria municipiului Pitești*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1988.

„sistem militar de apărare și dominație a părții de vest a Munteniei, considerat ca o dublură de protecție a Limes-ului Alutanus” (p. 47).

Capitolul III, *Pitești — important centru economic, politic și social al Țării Românești în epoca medievală*, prezintă structura administrativ-teritorială, activitatea economică a Piteștilor, care, favorizată de așezarea geografică și creșterea populației, a determinat dezvoltarea orașului, devenit din secolul al XIV-lea unul din principalele centre comerciale și meșteșugărești ale Țării Românești.

După unele informații utile cu privire la organizarea socială și instituțională a orașului în epoca medievală, scoțînd în evidență influența pe care a avut-o asupra dezvoltării lui întărirea statului feudal Țara Românească în secolele XIV—XV, autorii se opresc asupra rolului de reședință domnească, temporară, îndeplinit de Pitești „încă din timpul primilor Basarabi și îndeosebi din vremea lui Mircea cel Mare”, pînă la începutul secolului al XVIII-lea. Elocvente sînt dovezile care vorbesc despre înflorirea orașului în epoca medievală, jucînd un rol însemnat atît în

viața economică a țării, cît și în cea politică, acte de cancelarie domnească, oficiale, menționîndu-i pe domnitorii, aflați la tronul țării, după Mircea cel Mare și anume: Neagoe Basarab, Matei Basarab, Constantin Șerban și Constantin Brîncoveanu, care au rezidat temporar aici.

Participarea piteștenilor la marile evenimente istorice din epoca modernă (capitolul IV), numeroase episoade desfășurîndu-se în zona orașului (Golești, 1821; Pitești, 1859 — momentul începerii dezvoltării urbanistice; Pitești, 1876 — înființarea Regimentului 4 Argeș, acoperit de glorie în bătăliile de la Vidin și Rahova), reflectă ecoul acestor evenimente în conștiința locală, dar și aportul locuitorilor orașului la făurirea statului modern român, unitar și independent.

Dezvoltarea Piteștilor în epoca contemporană (capitolul V) este cuprinsă și sub aspectele edilitar-urbanistice și social-culturale; este perioada în care s-au construit edificii publice reprezentative — unele avînd azi calitatea de monumente —, s-au croit bulevarde, s-a diversificat activitatea culturală, s-au editat ziare socialiste, fiind surprinse în volum, totodată, aspecte ale consolidării organizatorice a mișcării muncitorești locale în anii 1918—1921.

Dezvoltarea ascendentă, etapele istorice străbătute în anii revoluției și construcției socialiste (capitolele VI, VII), înflorirea industriei, culturii și învățămîntului fac din municipiul Pitești un puternic centru social-economic și cultural-științific, ocupînd locul IV în țară, în ceea ce privește volumul producției industriale.

După cum o susțin și autorii, încercările de întocmire a unei monografii a Piteștilor au existat dar nevoia unei monografii cuprinzătoare, cu referire la tradiții, la contribuția locuitorilor orașului la lupta poporului român pentru libertate și progres, participarea lor la marile evenimente istorice menționate, la construirea socialismului în România, precum și la alte aspecte, s-a resimțit odată cu evoluția ascendentă a orașului de după Eliberare, cu fundamentarea dezvoltării economice și urbanistice din anii 1945—1960 și înflorirea din ultimii ani sub toate aspectele a acestui mare oraș al României socialiste.

O lucrare, elaborată, scrisă cu simț de răspundere, pe care o recomandăm cu căldură cititorilor noștri.

— ELISABETA ANCUTA-RUȘINARU